

Eesti Rahva Muuseum
Eesti Kirjandusmuuseumi Eesti Rahvaluule Arhiiv

NOORTE HÄÄLED

Noorte etnoloogide ja folkloristide konverents

Tartus 26. aprillil 2017

Ettekannete kokkuvõtted

EESTI KIRJANDUSMUUSEUM
ESTONIAN LITERARY MUSEUM

Tartu 2017

Koostajad: Ave Goršič, Piret Koosa

Toimetus: Ave Goršič, Karin Kastehein, Piret Koosa

Küljendus: Tuuli Kaalep

Kaanekujundus: Jane Liiv

Autoriõigused: autorid, Eesti Rahva Muuseum, Eesti Kirjandusmuuseum

ISBN 978-9949-548-42-2

Konverentsi kava

26. aprill 2017

Eesti Rahva Muuseum

Muuseumi tee 2, Tartu

9.30 – 11.00

Stsiapan Stureika. Actors of Heritage: Conflicts, Disregard and a Need in New Heritage Studies

Kadi Raal. Rahvapedagoogika – endisaegne kasvatusviis või elujõuline kultuuriline praktika? Probleeme mõiste „rahvapedagoogika“ käsitlemisel

Esinejate ühispildistamine

Kohvi- ja teepaus

11.30 – 13.00

Katre Koppel. Traditsioonilise Hiina meditsiini kajastamine meedia-tekstides aastatel 2009 kuni 2017

Ene Suuver. Kuidas portreterida rahvapärast õigeusku? Oskar Looritsa käsikirja „Setukeste usuelu“ saamislugu ja teemadering

Laura Mäemets. Pelli kultus Mulgimaal: traditsioon, tuntus ja tähendus

13.00 – 13.15 Pro Folkloristica XVIII „Ristteel“ esitus

Lõuna, kohv ja tee

14.00 – 15.30

Hanna Muldma. Reisimälestused elulugudes

Aivo Põlluäär. Kolhoosiaja mäletamine Viktor Kingissepa nimelises kolhoosis

Liina Soosaar, Johanna Rannula. Märkmeid ekspeditsioonilt Moskva eestlaste juurde

15.30 Diskussioon

Arutelu juhivad Agnes Aljas ja Andreas Kalkun

Actors of Heritage: Conflicts, Disregard and a Need in New Heritage Studies

Stsiapan Stureika
European Humanities University (Vilnius)
stsiapan.stureika@ehu.lt

Cultural heritage in Eastern Europe is often a field of conflicts. While international experts are talking on how to launch its cultural and economic potential or how to use it as a tool for social inclusion of heritage professionals, in Belarus, Ukraine and Russia heritage studies are behind institutional and discursive barricades.

There are several types of actors dealing with heritage:

1. “Historians” who create narrations of the past and produce an authorized heritage discourse (in L. Smith terminology).
2. “Heritage activists” who convert their love toward native city into protest force and express an alarm.
3. “Conservators” who, on the one hand, are heralds of heritage ethic and stakeholders of main concepts such as authenticity or restoration, but, on the other, often just lobby their own creative ambitions;
4. “Communities” – in Eastern Europe they are just starting to raise heads and ask for more rights (mostly with the help of professional managers implementing European projects).
5. “Bureaucrats” – hired managers, who invent and establish rules, control their implementation and have power to penalize those who act out of their limits.

Other categories to mention are businessmen, developers, artists, ecologists, various politicians, experts themselves, etc.

All of these actors lack reflections and critical analysis that should be done in order to turn heritage into a field of consent and growth point for the society. However, this critical examination makes us face the wave of new questions that can be answered only in new interdisciplinary research. It shows the need for new critical heritage studies in Eastern Europe.

Rahvapedagoogika – endisaegne kasvatusviis või elujõuline kultuuriline praktika? Probleeme mõiste „rahvapedagoogika“ käsitlemisel

Kadi Raal

Tartu Ülikool, folkloristika magistrant

raalkadi@ut.ee

Üks esimesi ja põhjalikumaid käsitlusi rahvapedagoogikast on Grigori Kaljuvee (1972) pedagoogikakandidaadi väitekirj, milles autor nimetab rahvapedagoogikat tänapäeva kultuurirahvaste jaoks ammu ületatud etapiks ja leiab, et selle funktsioon on laste kasvatamisel minetatud. „Eesti keele seletav sõnaraamat“ defineerib rahvapedagoogikat kui pärimuslikult säilinud ja edasiantud õpetus- ja kasvatuspõhimõtteid, „Eesti rahvakultuuri leksikonis“ puudub aga üldse märksõna *rahvapedagoogika*. Rahvapedagoogikat peetakse seega sageli staatiliseks: see on esivanemate tarkus ja tava, mille järgi õieti keegi enam lapsi ei kasvata.

Möödunud kevadel kaitstud bakalaureusetöös vaidlesin sellisele seisukohale vastu ja väitsin, et rahvapedagoogika on kommunikatsiooniprotsessis pidevas muutumises ning erinevalt varasematest käsitlustest tuleks seda vaadelda dünaamilise nähtusena. Jätkan kasvatusmeetodite ja -põhimõtete uurimist ka parasjagu kirjutamisjärgus olevas magistritöös, mille teoreetilise raamistiku loomisel on mõiste *rahvapedagoogika* ümber esile kerkinud mitmeid küsimusi. Oma ettekandes peatungi neil sõlmpunktidel lähemalt ja arutlen järgmiste küsimuste üle:

- Mis on rahvapedagoogika?
- Mida tähendab, et rahvapedagoogika on kultuuriline praktika?
- Milles seisnevad rahvapedagoogika staatilisus ja dünaamilisus?
- Kuivõrd on rahvapedagoogika pidevas uuenemises ja mida see tähendab?
- Kas *rahvapedagoogika* mõistest tuleks ehk üldse loobuda? Mida selle asemel kasutada?

Minu ettekande eesmärgiks ei ole esitada lõpuni viimistletud seisukohti, vaid tutvustada küsimusi, mis on rahvapedagoogikat uurides üles kerkinud. Avan ettekandes kultuuriteoreetilist taustsüsteemi, millest lähtuvalt rahvapedagoogikat uurin; tutvustan selle käigus rahvapedagoogika kohta tekkinud küsimusi ja nende põhjuseid ning peatun lühidalt ka võimalikel edasistel käsitlustel.

Kirjandus

Kaljuvee, Grigori 1972. Eesti rahvapedagoogika põhiprobleeme. Dissertatsioon pedagoogikakandidaadi kraadi taotlemiseks. Käsikiri Tartu Ülikooli raamatukogus.

Traditsioonilise Hiina meditsiini kajastamine meediatekstides aastatel 2009 kuni 2017

Katre Koppel

Tartu Ülikool, folkloristika doktorant

katrekoppel@gmail.com

Eesti Kirjastuste Liidu andmeil oli 2016. aasta enim ostetud raamat Rene Bürklandi „Tark tee terviseni: Hiina toitumisteraapia tervise tugevdamiseks ja haigustest paranemiseks“. Seda müüdi rohkem kui 20 000 eksemplari. Viimati oli sama suure läbimüügiga Andrus Kivirähki raamat „Mees, kes teadis ussisõnu“ 2007. aastal.

Kuigi traditsioonilise Hiina meditsiini praktikad on Eestis tuntud juba aastakümneid, on viimasel viiel-kuuel aastal just Rene Bürkland olnud üks selle aktiivsemaid eestkõnelejaid ja populariseerijaid. Lisaks kahele raamatule on ta avaldanud regulaarselt Hiina meditsiini alaseid artikleid terviseajakirjades, esinenud raadio- ja telesaadetes ning andnud ajakirjanikele hulgaliselt intervjuusid. Ta tegutseb Hiina meditsiini keskuses Tervise Alkeemia, kuhu on koondunud teisigi Hiina meditsiini arste, viies seal muu hulgas läbi ka koolitusi.

Rene Bürkland on lõpetanud nii Tartu Ülikooli arstiteaduskonna kui ka Pekingi Ülikooli Hiina meditsiini alal ning öelnud, et tema sooviks on ühendada lääne ja Hiina meditsiin. Vaatlen oma ettekandes Hiina meditsiini puudutavaid meediatekste, mis on ilmunud vahemikus 2009 kuni 2017. Annan ülevaate sellest, millised tekstid ja millises kontekstis on ilmunud ning kuidas Hiina meditsiini ja Rene Bürklandi nendes kajastatakse. Meediatekstide kaudu analüüsin, milline on Hiina meditsiini positsioon laiemalt tava- ja alternatiivmeditsiini valguses.

Kuidas portreterida rahvapärast õigeusku? Oskar Looritsa käsikirja „Setukeste usuelu“ saamislugu ja teemadering

Ene Suuvere

Tartu Ülikool, folkloristika magistrant

kirialgile@yahoo.com

Seto pärimust on aegade jooksul üles kirjutatud ja jäädvustanud mitmed rahvaluulekogud. Ka Oskar Loorits (1900–1961) hindas vähemusrahvaste pärimuse andunud uurijana perifeerias, sh Setomaal säilinud kogukondlikku elukorraldust ja argitarkust. Seto rahvapärases õigeusus nägi Loorits palju sellist, mida ei kohta kusagil mujal ja milles väljendusid tema rahvusromantilised kujutelmad ja ideaalid.

O. Loorits oli mulgi päritolu haritlane, Eesti Rahvaluule Arhiivi esimene juhataja ja Eesti Teaduste Akadeemia asutajaliige. Kuuludes 20. sajandi esimese poole produktiivsemate usundiloolaste sekka, on ta lisaks eesti ja liivi usundile tegelenud põhjalikult ka seto rahvausundiga. 1930.–40. aastatel kogus Loorits Setomaalt hulgaliselt väga olulist ja mitmekesisest religioosset pärimust. Võib öelda, et seelses folklooris ja eriti rahvausundis säilinud „Ida suurvaim“ sai paljude Looritsa teoreetiliste arengute lähtepunktiks. Kuna Looritsa jaoks oli Setomaa muinasaja „vabaõhumuuseum“ ning rahvusluse ressursi tajus ta ennekõike minevikus, siis tema portreteritud seto rahvausundi kaudu on võimalik analüüsida tema vaateid rahvaluuleteadlase ja rahvusideoloogina ka laiemalt.

Ettekanne põhineb minu magistritöö uurimisobjektiks oleval käsikirjal, mille põhjal Loorits kavatses välja anda teose „Setukeste usuelu“. Käsikiri kujutab endast süstematiseeritud ja kommenteeritud materjalikogu, kuhu ta koondas seto usundit puudutavat ainet, mis teda tollal huvitas. Esimene Looritsa dateeritud sissekanne pärineb 1940. aastast (1.05.1940). Aktiivne sisu täiendamine toimus aastani 1942 ning üsna tõenäoliselt kestis see mingil määral kuni 1944. aastani, mil Loorits Eestist lahkus. Tal oli plaanis „Setukeste usuelu“ välja anda Eesti Rahvaluule Arhiivi toimetistena, kuid see jäi ilmselt sõja tõttu teostamata.

Seto kristliku rahvapärase õigeusu representatsioon O. Looritsa „Setukeste usuelus“ ja selle analüüsimine on suurepärane võimalus kohalike usuliste tõekspidamiste tundmaõppimiseks. Eelnevat arvesse võttes on ettekande eesmärgiks tutvustada mainitud käsikirja saamislugu ning anda ülevaade Looritsa ettevalmistatud materjalis kajastuvatest sisuvaldkondadest, kaardistada käsikirja teemasid ja esitada konkreetseid tekstinäiteid.

Kirjandus

Tasa, Monika 2008. Rahvusteadlane Oskar Loorits ja tema kaasaeg (1920–1940).
Magistritöö. Tartu Ülikool.

Pelli kultus Mulgimaal: traditsioon, tuntus ja tähendus

Laura Mäemets

Tartu Ülikool, folkloristika magistrant

l.maemets@gmail.com

Meie vana rahva usk oli, kes teab mitmest põlvest, kindlaks jäänud pruukidest kinni pidamine. Kellegil ei olnud julgust sellest taganeda, mis vanemad pühitsesivad või pühaks pidasivad. Et neil väga kindel usk oli, sellest see uuenduste vastu võtmise visadus tulebki. See usk oli neil kindel, et esimesed usust taganejad häda tunda saivad, kes seda ei uskunud, sellel ei olnud ka viga midagi.

Elu aja häda või surma saivad need ehk nende lapsed, kes „tulujaku“, (ohvri)anni ja kohtade kumardamise järele jätsivad, ehk „vana kotuse“ ära hävitasivad. Karksi pool lõppesivad nad pärast, kui Hallistes. Kui piibel asemele tuli või tulema hakkas, mõteldi maha jätmise põhjuseks neist nagu Belli või selle asemikku, aga nime ei julgenud keegi nimetada, sest see pidi nagu iseenesest mõista olema. Ainukene sõna „Ta“ oli see, millega seda pühadust tähendati, mida ütelda ei tohitud. „Ta“ sõnaga räägiti või positi igakord, kui andi viidi. Kas „Ta“ ka midagi vastu ütles, jäi saladuseks, mõned aga uskusivad seda küll. [...] (H, Kase 111/2 < Karksi – Leena Kase (1868–1896); Loorits 1935: 277)

See lõik Hurda rahvaluulekogus leiduvast tekstist juhatab ilmekalt sisse niisuguse huvitava uskumusolendi nagu Pelli uurimisloo. Nimelt on tegemist siiani üsna vähe uuritud mütoloogilise olendiga eesti rahvausundis, kellele on enamat tähelepanu varasemalt pööranud vaid Oskar Loorits oma teoses „Mulgimaa ohvrikohad“ (1935). Just selles töös toob Loorits välja Pelli-taoliste olendite eufemistlikku nimetamist, eesmärgiga tegelast ise mitte välja kutsuda, ent samuti mainib ta ka selle traditsiooni ammust hääbumist. Need kaks mainitud tendentsi ilmestavad eesti usundilugu, kus eri kihtidena tulevad esile varasemale eelkristlikule usule omased tunnused ja hilisemad kristlikud arusaamad. Kuigi Pellist kõneldes ei saa vaadelda enam aktiivset usundilise traditsiooni viljelemist tänapäeval, võime ometi uurida selle äärmiselt põ-

neva ning sealjuures lokaalselt väga selgelt piiritletud fenomeni n-ö elulugu arhiivitekstide ja varasemate uurijate tõlgenduste valguses.

Pelli näol on tegemist üsna erinäolise ja ambivalentse uskumusolendiga, kelle kohta leidub teateid suuresti vaid Mulgimaa lõunapoolsest osast, mis viitab konkreetselt piiritletud lokaaltraditsioonile. Ülejäänud Eesti piirkondades jookseb Pelli nimi üksnes väga harva läbi folkloorse materjali ning sedagi Mulgimaal tuttavast tegelasest hoopis teise tähenduse all (piibli väärjumal Beel). Pelli kui uskumusolendit vaadeldes võib täheldada nii (viljakus-) haldjale kui ka lausa (viljakus)jumalale omaseid tunnuseid, millesarnaseid saab kõrvutada mitmete teistegi eesti rahvausundis leiduvate tegelaste omadega (nt Peko ja Tõnn). Pärimustekstides leiame Pelli kategoriseerimist „aianurgajumalana“. Arhiivimaterjali põhjal ohverdati Pellile spetsiaalselt vaid temale loodud ohvriaedades (ka tapuaedades), mis olid varasemalt Mulgimaa taludes laiemalt levinud. Sealjuures võisid Pellile suunatud kultuslikud toimingud tuua pererahvale nii kasu kui ka kahju, tulenevalt usundilistest tõekspidamistest. Igal juhul võib öelda, et sellest traditsioonist kõnelevad teated rahvaluulearhiivis ja keelekogudes annavad tunnistust 19. sajandil Mulgimaal tuntud Pelli kultusest.

Minu ettekande eesmärk on anda põgus ülevaade Pellist kui uskumusolendist Mulgimaal rahvaluuletekstide vahendusel. Ettekandes keskendutakse mitmele tasandile: Pelliga seotud uskumuste ja kommete levik ajas ja ruumis; Pelli kui uskumusolendi ilmumiskujud ja esinemissagedus eri folkloorižanrites; Pelliga seotud kultuslikud toimingud ja usundiliste juttude süžeed ja motiivid; Pelli kõrvutamine teiste uskumusolenditega, sh läti folklooris leiduvate sarnaste olenditega.

Kirjandus

Loorits, Oskar 1935. *Mulgimaa ohvrikohad. Õpetatud Eesti Seltsi kirjad* 3. Tartu: Õpetatud Eesti Selts, 238–291.

Reisimälestused elulugudes

Hanna Muldma

Tartu Ülikool, etnoloogia magistrant

hannamuldma@gmail.com

Gianna Moscardo arvates on reisinarratiiv tõestus turisti autentsest ja erakordsest kogemusest. Narratiivi koostades taastab inimene kogetud momenti. Ettekandes tuginen oma kirjutamisjärgus olevale magistritööle, mille keskmes on turisti kogemuse uurimine reisijärgsete narratiivide kaudu. 2015.–2016. aastal toimunud välitööde raames viisin biograafilis-temaatilised intervjuud läbi inimestega, kes on sündinud 1940.–1950. aastatel ning reisinud nii Nõukogude kui ka Eesti Vabariigi ajal.

Ettekandes toon põgusalt välja, kuidas minu informantide reisimisviis on eluaja jooksul muutunud ning mille poolest eristub Nõukogude ajal reisimine Eesti Vabariigi aegsest reisimisest. Seejärel kirjeldan, mis on populaarsemad teemad reisilugude puhul. Sealjuures on oluline, milliseid lugusid jutustati intervjuude ajal ilma küsimata ning milliseid lugusid julgusid intervjuueritavad mulle avaldada alles lisaintervjuudes.

Kirjandus

Moscardo, Gianna 2005. The Shaping of Tourist Experience: The Importance of Stories and Themes. – *The Tourism and Leisure Experience: Consumer and Managerial Perspectives*. Bristol: Channel View, 43–58.

Kolhoosiaja mäletamine Viktor Kingissepa nimelises kolhoosis

Aivo Põlluäär

Tartu Ülikool, folkloristika magistrant

aivo@folklore.ee

Pärast seda kui Nõukogude Liit oli Eesti okupeerinud, algas maaelu ümberkorraldamine. 1947. aastal loodi Saaremaal Sakla külas esimene, Viktor Kingissepa nimeline kolhoos. Kollektiviseerimise ja kolhoosiaja mäletamine on käinud mitmeid radu mööda. Ene Kõresaar (2005), kes on uurinud nõukogude perioodi eestlaste elulugudes, on leidnud, et see aeg jäi elulugudes sageli tagaplaanile. Tüüpiline on ka 1930. aastate Eesti maaelu romantiseerimine, näiteks on Indrek Jääts (2002: 27) oma kolhoosiuurimuses nimetanud toonaseks normiks väiketalusid, mis said hakkama oma pere tööjõuga. Kollektiviseerimine oli aga „Eesti põllumajanduse vägivaldne, kiire ja radikaalne ümberkorraldamine“.

Oma ettekandes vaatlen, kuidas mäletavad kollektiviseerimist ja kolhoosiaega V. Kingissepa kolhoosi töölised. Sakla külas loodi 1999. aastal Sakla Külaarengu Selts ning 2004. aastal kolhoosimuuseum. 2016. aastast on Sakla talgud Eesti vaimse kultuuripärandi nimistus. 2017. aastal kandideeris küla Saaremaa aasta küla tiitlile. Annan ülevaate oma välitöödest, mida alustasin 2015. aastal.

Kirjandus

Jääts, Indrek 2002. Töö kolhoosis. Oisu piirkond Järvamaal 1940. aastate lõpust 1960. aastate lõpuni. – *Eesti Rahva Muuseumi aastaraamat XLVI*. Tartu: Eesti Rahva Muuseum.

Kõresaar, Ene 2005. Elu ideoloogiad. Kollektiivne mälu ja autobiograafiline minevikutõlgendus eestlaste elulugudes. – *Eesti Rahva Muuseumi sari 6*. Tartu: Eesti Rahva Muuseum.

Märkmeid ekspeditsioonilt Moskva eestlaste juurde

Liina Soosaar

Eesti Kunstiakadeemia, arhitektuuri ja linnaplaneerimise magistrant
liinasoosaar@gmail.com

Johanna Rannula

Eesti Kunstiakadeemia, urbanistika magister
johanna@rannula.ee

Ettekanne keskendub projektile, mis on osa peaaegu 40-aastasest traditsioonist, kus kunstitudengid viivad läbi antropoloogilist uurimistööd nii soomeugrilaste kui ka eestlaste kohta väljaspool Eesti territooriumi. 2016. aasta suvel käis grupp EKA õpetajaid, vilistlasi ja tudengeid Moskva eestlaste juures.

Moskva eestlus on mitmekesine

Olgugi et ekspeditsiooni eesmärgiks oli uurida Moskva eestlasi, tegelikkuses sellist ühe nimetajaga kogukonda ei eksisteeri. Eestlust leidsime aga väga erineva taustaga inimeste juurest. Inimassortiisse kuulusid eesti juurtega venelased, eestivenelased, estofiilidest venelased, aga ka Venemaale elama suundunud eestlased.

Rahvusluse komponendid pole ühesed

Ekspeditsiooni jooksul toimunud intervjuudes oli keskseks teemaks rahvuslik identiteet. See mõiste kätkeb endas nii kodakondsust, keeleoskust, vaimsust, elukohta ja -kogemusi kui ka kultuuritunnetust. Kohtumised näitasid, et ühtseid kategooriaid pole võimalik luua – isegi rahvuslik identiteet on voolav ja keskkonnaga kohanev.

Seos Eestiga peitub ka lihtsates asjades

Intervjueeritavate side Eestiga on samuti ajas muutunud. Uurisime seda, milline seos neil oli varem ja millist seost nad hoiavad praegu. Selle näitajaks on külaskäigud Eestisse, sugulussidemed ja kontakti hoidmine lähedastega.

Sidet Eestiga iseloomustab ka see, milliseid suveniire siit kaasa viiakse, sest just need asjad viitavad sellele, mida ja kuidas väärtustatakse.

Sekkumine uuringu osana aitas liita

Ekspeditsioonil toimunud uurimisprotsessi üheks osaks sai ka n-ö sekkumine uuritavate tavalisse igapäevaellu. Kuna Eestiga seotud inimeste taust oli väga erinev, ei tundnud nad end ühe kogukonnana. Selleks et tuua kokku erinevad, kuid ühiste huvidega ning üksteisest huvituvad inimesed, kutsusime neid kokkusaamistele ehk „vetšerinkadele”. Nii lõime neile võimaluse silmast silma kohtuda ning tasapisi kogukonna tekkimisele kaasa aidata.

Tulemiks pole analüüs, vaid näitus

Ekspeditsiooni eesmärgiks oli antropoloogiline uurimus, metodoloogiliselt kasutasime struktureerimata intervjuud, foto- ja videomeediate. Selle uuringu väljundiks ei ole teaduslik analüüs, vaid loomingu näitus. See kajastab uurijate isiklike kogemusi ja arusaamu kunstiliste objektide kaudu, andes ülevaate Moskva eestlaste eluolust ühel konkreetsel hetkel. Näitus ise on suunatud mitmetele gruppidele. Mais avatakse näitus Moskvast, mis on mõeldud informantidele endile, aga edaspidi võib seda Eestiski näha, siis juba uue nurga alt.